

Секція. XXIV Економічні науки

Підсекція. Економічна теорія та історія економічної думки.

УДК 330.83, 330.88

к.е.н., доц., Богуславський О. В.

Національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

к.е.н., доц., Нікітіна Т.А.

Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ГОСПОДАРСТВА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Дослідження нових наукових підходів щодо визначення ролі і місця людини в економіці, як головного суб'єкта економічних відносин. Визначення «Філософії господарства» як одного з перспективних напрямів та методологічної основи сучасних економічних досліджень.

Ключові слова. Філософія господарства, економічний розвиток суспільства.

Alexander Boguslavskyu, Ph.D., Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Tatyana Nikitina, Ph.D., Associate Professor

National University of Food Technologies

PHILOSOPHY OF THE ECONOMY AS A METHODOLOGICAL BASIS OF ECONOMIC RESEARCH

Abstract. Investigation of new scientific approaches to determine the role and place of man in the economy as the main subject of economic relations. The "Philosophy of the economy" is investigated as one of the perspective directions and methodological basis of modern economic research.

Keywords: Philosophy of economy, economic development of society.

Сучасна методологічна криза в економічній теорії та інших економічних науках вимагає нових наукових підходів щодо визначення ролі і місця людини в економіці, як головного суб'єкта економічних відносин. Ці методологічні

проблеми, яскраво проявилися ще в кінці XIX початку XX ст., у зв'язку з кризою «класичної» суспільно-економічної наукової парадигми. Одночасно із виникненням багатьох альтернативних наукових течій на Заході, спробу розробки власної наукової методології, категоріально-поняттєвого апарату та особливого наукового підходу для вивчення господарства здійснили В.Соловйов, П. Флоренський, С. Булгаков, С. Бердяєв, В. Екземплярський, В.Зеньковський та ін. Не зважаючи на те, що в Україні довгий час працювали засновники «Філософії господарства» (С. М. Булгаков, В. В. Зеньковський, В.І. Екземплярський), розвиток цього напрямку в нашій країні у сучасності відбувається повільно. Тим не менше, сучасні українські науковці працюють над питанням визначення ролі і місця людини в економіці, як головного суб'єкта економічних відносин, зокрема проводяться конференції та круглі столи, видаються монографії [1], плідно працює цілий ряд учених: В.Д.Базилевич, І.В. Назаров, І.К. Бистряков, В.В. Ільїн, С. В. Синяков, Н.І.Ігнатівич, Ю.М. Сапачук та багато інших.

Серед безперечних здобутків цього напрямку економічної теорії, який іноді називають інтегральним або інтегралізмом [2, 22 – 31] є створення теорії прогресу, що базується на духовному розвитку людини, визначення ролі християнства в економіці, місця слов'янського світу в сучасній цивілізації, розвиток методології особистості, принципово новий погляд на господарство тощо. Глибина розробок та закладений потенціал напряму «Філософії господарства» в деяких аспектах перевершують сучасні наукові концепції західних вчених стосовно майбутнього розвитку суспільства, його динаміки та особливостей. Деякі методологічні риси цього напрямку можна простежити у Німецькій історичній та Франкфуртській школі, неоінституціоналізмі тощо.

Основоположною для напряму «Філософії господарства» є система поглядів С. М. Булгакова, яка має великі перспективи у застосуванні при вивченні сучасних суспільно-економічних трансформаційних процесів. Головним суб'єктом економіки за Булгаковим є наділена свободою людина, що відрізняє її від іншого матеріального та нематеріального світу. Згідно з

концепцією С. М. Булгакова: «господарство це - боротьба за життя зі стихійними силами природи, боротьба між життям та смертю, свободою та необхідністю, механізмом і організмом» [2, с. 39-42], [4, с. 208-210]. За своєю сутністю, господарство є поєднанням, з одного боку необумовленої творчості, а з іншого – рабством необхідності, детерміноване потребами і користю, хоча спочатку ці дві його складові були різними сторонами одного й того ж самого процесу [5, с. 306], [3 с. 182], [4, с. 208-210].

Кожна господарська епоха за С. М. Булгаковим, має свій моральний образ, що рідко враховується в дослідженнях. Це одна з найважливіших складових господарства, яка лежить в іншій площині і яку подекуди важко виявити, оскільки вона не завжди залежить від економічних факторів, техніки та знання, тощо. Визначальними чинниками її є: людські цінності, переконання, внутрішній світ та ін., що й формують конкретні риси економіки [6, с. 202-207]. У «Філософії господарства С.М.Булгакова чітко простежується взаємозв'язок між мораллю особистості, суспільства та напрямом його розвитку: «Ми ...повинні підкреслити ту істину, до якої в міру своєї зрілості, підходить і політична економія: господарство... є психологічним феноменом, або більш точніше, господарство є явищем духовного життя в такій же мірі, як і всі інші сторони людської діяльності і праці» [3, с. 275].

Сучасний моральний образ господарської епохи не виглядає привабливим: війни за ресурси та владу у світі, розподіл людства на „золотий мільярд” з надлишковим споживанням та решту, що його обслуговує за свій рахунок, екологічна криза, яку важко зупинити, спрощення та стандартизація людського мислення тощо. Такий прогнозований Булгаковим напрямок розвитку господарства веде до деградації. Внаслідок зосередження політичної економії на речових складових буття людини та чуттєвому пізнанні світу, методологічну обмеженість “економізму” та “економічного автомату”-людини, утвердженні політекономії як ідеології, суспільство постійно стикається з дією софійних економічних законів та проблемою самознищення [33., с. 9-11, 223]. Через нічим не лімітоване споживання та закон зростання потреб, ресурсів завжди

буде мало, що провокуватиме війни та погіршення стану навколишнього середовища.

Аналізувати морально-ціннісні аспекти розвитку підприємницької діяльності в Україні та інших країнах можна за наступними напрямками:

1. Мета та головні цілі підприємницької діяльності. Законодавство та науковці стверджують, що це отримання прибутку (Господарський кодекс України, ст. 42) [7], але на практиці ми бачимо, що є і інші важливі цілі підприємництва. Так місією діяльності Г.Форда було створення дешевого автомобіля, який міг би придбати кожен американець, місія фірми PHILIPS – «Lets make things better» та ін.

2. Вид бізнесу. Торгівля алкогольними, тютюновими і наркотичними засобами та заняття іншими подібними видами діяльності, хоча і не заборонена законом, проте має суттєві обмеження і значний ступінь державного регулювання. Ще більше обмежень ці та подібні види підприємницької діяльності мають з позицій моралі, оскільки отримання прибутків за рахунок здоров'я і життя інших людей не може узгоджуватись з етичними нормами суспільства.

3. Методи розвитку підприємництва. На жаль, найбільш характерний метод розвитку бізнесу у нашому суспільстві – це перемога у конкурентній боротьбі, за рахунок конкурентів, і ще далі – за рахунок інтересів усього суспільства. Так ми знаємо, що в Україні одночасно рівні концентрації капіталу, бідності та смертності населення є одним з найвищих у світі [8, с. 3-5]. На противагу цьому доцільно заохочувати підприємницьку діяльність спрямовану на реалізацію суспільних економічних інтересів, за принципом взаємовідносин між сторонами угоди «Виграш» - «Виграш», і в загальному рахунку зростання добробуту суспільства в цілому та збалансування майнових інтересів.

4. Засоби досягнення цілі. В Україні та світі часто бізнес розвивається за принципом – «гроші не пахнуть». Особливо це характерно для періоду становлення ринкових відносин та постсоціалістичної трансформації.

Кримінальна діяльність, вбивства і грабунки підприємців, захоплення бізнесу, рейдерство на місцевому та державному рівні, на жаль залишаються «візитною картою» розвитку підприємництва в Україні і асоціюються з нею так само як і Чорнобиль в екології.

5. Співвідношення часток капіталу (прибутків), що витрачається (отримується) від діяльності однозначно позитивної для суспільства та сумнівної корисності для нього. В Україні є яскраві приклади, коли бізнесмени витрачають мільйони гривень на закупівлю обладнання для лікарень і мільярди доларів на купівлю та розвиток футбольних клубів. На жаль цією «футболomanією» заражена більша частина управлінської еліти України, що яскраво продемонструвало «Євро-2012», на проведення якого з бюджету була виділена сума більш 13,4 млрд.\$ і отримано прибуток в районі всього лиш 1 млрд.\$ за рахунок скорочення фінансування соціальних програм, медицини, освіти і науки та темпів економічного зростання. Для порівняння на охорону здоров'я у 2012 році було закладено всього 11.6 млрд. грн. – тобто менше ніж у вісім разів ніж на проведення футбольного чемпіонату [9]!

6. Напрями використання прибутку. Відтік капіталів за кордон, фінансування іноземних банків, корпорацій і держав загалом за рахунок коштів зароблених в Україні не може розглядатись як позитив для співвітчизників.

В подальшому, доцільно виділити й інші розрізи оцінки морально-ціннісних аспектів розвитку підприємництва в Україні, що допоможе сформулювати критерії відношення суспільства до діяльності тих чи інших бізнесменів управлінців, державних діячів, тощо. У контексті практичного використання, потрібно починати з себе, своєї діяльності, відношення до оточуючих та суспільства загалом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дає можливість визначити перспективи у використанні методологічної концепції «Філософії господарства» для економічних наук та для господарської практики. На наш погляд основними напрямками застосування методологічної концепції «Філософії господарства» є наступні:

1. Формування нової особистісної методології, згідно якої саме людина та її вчинки відіграють визначальну роль в економічному житті.
2. Визначення напрямків виходу з сучасної парадигмальної методологічної кризи в економічних науках та економічній теорії зокрема на основі використання особистісної методології.
3. Подальший розвиток наукового напрямку «Філософія господарства» в Україні.
4. Дослідження кінцевої мети, цілей та завдань господарської діяльності людини і суспільства загалом.
5. Окреслення культури і господарських законів взаємовідносин людини з людиною і відповідальності за свої економічні вчинки перед Богом і іншими людьми.
6. Розширення предмету економічних наук.
7. Розуміння сутності людської свободи, що дає змогу реально побачити можливість виникнення нових елементів саморозвитку людини і суспільства.
8. Дослідження ролі праці для спасіння та духовного і морального самовдосконалення людини.
9. Виявлення і дослідження моральних образів господарських епох, суспільств, країн, інтеграційних об'єднань тощо.
10. Дослідження і врахування морально-ціннісних аспектів підприємницької діяльності.
11. Встановлення допустимих меж господарського вторгнення людини у навколишній світ і життя інших людей.
12. Виділення спільного у цілях та особливого у напрямках і результатах суспільних трансформацій.
13. Конструктивна критика з позицій «Філософії господарства» існуючих в економічній науці теорій прогресу.
14. Формулювання нової теорії розвитку суспільства, на основі «Теорії прогресу» С.М.Булгакова.
15. Знаходження нових напрямків вирішення глобальних проблем людства.

16. Пошуки добродесних видів і способів здійснення господарської діяльності і тих які є шкідливими для людини.

17. Виявлення та реалізація на практиці загальних ознак господарства (господарської системи), яка в першу чергу орієнтована на духовне вдосконалення та спасіння людини.

18. Ставлення до людини та її моральних цінностей як джерела розвитку суспільства

19. Аналіз діяльності конкретних особистостей, людей, господарських суб'єктів у визначених обставинах господарювання та багато інших.

Перелік використаних джерел:

1. Осипов Ю. М. Десятый // Философия хозяйства. - 2008, № 1 (55). - С. 9-10.
2. Яковец Ю. В. Интегралізм – ядро парадигмы обществоведения XXI в. // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. – М.: ИТРК. – 2001. – № 2. – 288с. – С. 22 – 31.
3. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / подгот. В. В. Санов. – М.: Наука, 1990. – 412 с.
4. С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті XXI століття / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 903 с.
5. Булгаков С. Н. Свет невечерний: Созерцания и умозрения. – М. Республика, 1994. – 415 с.
6. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. Том 1 / Пер. з англ. В. Шовкуна. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
8. Світовий банк – Україна: огляд Квітень, 2012. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/Resources/328335-1334239296468/UkraineSnapshotUkrApril2012.pdf>

9. Видатки бюджету 2012. – Електронний ресурс. Режим доступу:
<http://texty.org.ua/mod/datavis/apps/budget>